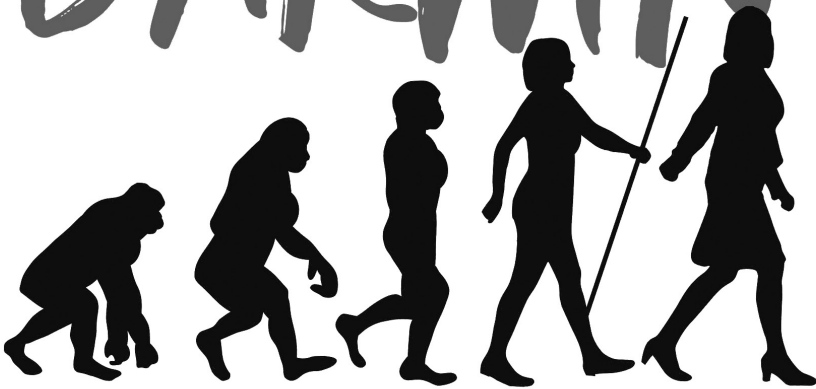

Griet Vandermassen

DAMES VOOR DARWIN

Houtekiet

Antwerpen / Amsterdam

© Griet Vandermassen/Uitgeverij Houtekiet 2019
Houtekiet, Katwilgweg, 2, B-2050 Antwerpen
www.houtekiet.be
info@houtekiet.be

Omslag Buro Blikgoed
Auteursfoto © Tim Deschaumes
Opmaak www.intertext.be

ISBN 978 90 8924 701 8
e-ISBN 978 90 8924 674 5
D 2019 4765 2
NUR 740/745

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission of the publisher.

Inhoud

Woord vooraf 9

Inleiding 13

1. Over feminisme 17

Feminisme in vogelvlucht 18

Heterogeniteit: verdienste of probleem? 25

Sekse en gender 27

De ontbrekende schakel 31

2. Wetenschap op de beklagdenbank 33

Wetenschap en seksisme: feiten uit het verleden 34

Fabels over het verleden 39

Feiten en fabels uit het heden 43

De sociale inbedding van wetenschap 48

Antwoorden op wetenschapsrelativisme 51

3. Feministische visies op wetenschap 57

Empirisme: streven naar een gendervrije wetenschap 58

Standpunttheorie: het kennisprivilege van de onderdrukten 59

Wetenschappelijke verdiensten van de standpunttheorie 68

Postmodernisme: het wetenschappelijk project in vraag gesteld 71

Moet wetenschap politiek progressief zijn? 72

Bestaat feministische wetenschap? 75

4. De seksen sinds Darwin 81

Evolutie door natuurlijke selectie 82

Sociaal darwinisme 86

Evolutie door seksuele selectie 88

Darwin en het preutse vrouwtje 90
Antoinette Blackwell: de niet ingeslagen weg 93
De jaren 1930 en de opkomst van de ethologie 96
Vrouwen in de primatologie 97
De jaren 1960 en de theorie van verwantschapsselectie 99
De jaren 1970 en de theorie van ouderlijke investering 100
Feministische kritiek op het anisogamieprincipe 103
Seksuele selectie ontkracht? 108

5. Bio-aversie in het feminisme 113

Een politieke agenda 114
Intellectuele ontwikkelingen aan het einde van de negentiende eeuw 119
Opkomst van het behaviorisme 120
Culturele antropologie: naar tropische paradijzen en terug 121
Kennistheoretisch sociaal constructivisme, omgevingsverklaringen en politiek links 124
De natuur-cultuurcontroversie 128
De mythe van het biologisch determinisme 130
De naturalistische dwaling 132
Huidige socialisatietheorieën 136
Enkele sociaalconstructivistische stellingen doorgelicht 139

6. Sociobiologie en evolutiepsychologie 151

Proximale en ultieme verklaringen 153
Sociobiologie: van genen en mannen 156
Sarah Hrdy en het wellustige vrouwtje 157
Andere feministische kritieken op de sociobiologie 159
Cognitieve wetenschappen als wegbereider van de evolutiepsychologie 160
De evolutie van de geest 162
Het brein als Zwitsers zakmes 165
Een geëvolueerde menselijke natuur 169
Kenmerken van adaptaties 174
Is de evolutiepsychologie wetenschappelijk? 175
Neuroplasticiteit: het jongste kreupele stokpaardje 179

7. Sekseverschillen in sociaal gedrag	183
Onze voorouderlijke omgeving	185
De kiemen van de volwassenheid	188
Speelgedrag: vechten versus zorgen	190
Mannelijke agressie en competitie	194
Vrouwelijke agressie en competitie	199
Cognitie en interesses	206
Over stereotypen	211
De som van de verschillen	214
De gendergelijkheidsparadox	218
8. Partnervoorkeuren en seksualiteit	225
Seksetypische strategieën	227
Vrouwen en vaste relaties	230
Mannen en vaste relaties	234
Vrouwen en losse seks	240
Mannen en losse seks	247
Seksuele fantasieën, porno en keukenmeidenromans	255
Intraseksuele variatie	261
Seksueel conflict	265
9. Een metatheorie voor het feminisme	275
De feministische paradox	278
Over mannelijkheid	282
De evolutionaire oorsprong van het patriarchaat	292
Troebel denken over gelijkheid	296
Nadenken vanaf nul	303
Besluit	313
Bibliografie	315
Dankwoord	349
Noten	351
Register	365

We zijn wandelende archieven van voorouderlijke wijsheid.
– HELENA CRONIN (1991)

Zo goed als iedereen vindt in de evolutiepsychologie wel iets wat hem of haar schoffeert. – EDWARD HAGEN (2005)

Door welk bewijs zou je je mening herzien? Negentig procent van de ideologen haakt af bij die vraag.
– GEOFFREY MILLER (2017)

Woord vooraf

Ik groeide op in een zeer religieus gezin. Tot mijn adolescentie werd mijn wereldbeeld gedomineerd door Adam, Eva en de slang. Adam de naïeveling, die zich laat manipuleren door Eva het sluwe vrouwmens. De slang als representant van het Kwaad, die de vrouw inzet om de mens ten val te brengen. Adam en Eva eten een appel van de boom der kennis van goed en kwaad en schamen zich vanaf dat moment voor hun naaktheid; de zondeval is een feit. God had Eva gecreëerd uit de rib van Adam en ze werd ‘mannin’ genoemd, aangezien ze uit de man was ontstaan. En God zag dat het goed was.

Als je, zoals ik, streng religieus bent opgevoed, is dit een waarheid waaraan men niet hoort te twijfelen. Doe je dat wel, dan loop je het risico om als afvallige te worden beschouwd, omdat de Bijbel zijn bestaansrecht ontleent aan een integraal en onvoorwaardelijk geloof. Zoals de Bijbel het stelt: je moet zeker zijn van de dingen die je niet ziet.

Tijdens mijn studie geneeskunde leerde ik een heel andere waarheid kennen over de seksen. In de vroegste fase van de zwangerschap bestaan er geen zichtbare verschillen tussen man en vrouw. De genen bepalen of de geslachtsklier zich ontwikkelt tot eierstokken of testikels. De typisch mannelijke hormonen zorgen ervoor dat de baarmoederaanleg verdwijnt en dat penis en scrotum tot wasdom komen. De standaarduitvoering in de biologie lijkt dus vrouwelijk. Wetenschap weersprak de Bijbel met feiten en mijn wereldbeeld wankelde significant.

Het loslaten van een dogmatisch geconstrueerde perceptie van de wereld maakt onzeker en angstig, omdat de notie van controle lijkt te verdwijnen. Een religieus wereldbeeld is nou eenmaal erg overzichtelijk en voelt daardoor veilig: goed en kwaad structuren de werkelijkheid op

dichotome wijze en God heeft uiteindelijk alle touwtjes in handen. Uiteraard is er juist sprake van schijnveiligheid, omdat morele autoriteiten meestal met willekeur wikken en vooral wegen.

In dit boek gaat Griet Vandermassen de discussie aan met diverse stromingen binnen het feminisme, waarvan in mijn beleving zeker de latere stromingen er eveneens een haast religieus wereldbeeld op na houden. Zo wordt de man binnen het radicaal-feminisme op haast sprookjesachtige wijze gezien als het kwade genus dat willens en wetens de vrouw onderdrukt, waarbij de vrouw bevrijd moet worden. Het hedendaagse feminisme lijkt vooral aanspraak te willen maken op vrouwelijk slachtofferschap, omdat slachtofferschap vandaag prestige en morele autoriteit verleent. Het verkondigt een 'juiste leer', met steeds striktere regels voor wat mensen mogen denken, zeggen en doen. Ook deze feministen verdelen de wereld in goed en kwaad, waarbij wetenschap en rationaliteit afgekeurd worden omdat ze patriarchaal (en blank en westers) zouden zijn. Deze ideologisch gekleurde overtuigingen leiden tot verzet tegen de biologie als verklaring voor verschillen tussen de seksen. Het evolutionaire denkkader wordt als een uiting van genetisch determinisme en van seksisme gezien. Om zich uit dit knellende biologische kader te bevrijden, schuiven veel feministen gender naar voren als louter een kwestie van socialisatie. Als alles terug te voeren is tot sociale afspraken, kunnen we de werkelijkheid eindelijk naar onze hand zetten. Alles is maakbaar, want wij overstijgen de natuur.

Het is echter belangrijk om zorgvuldig om te gaan met objectieve feiten. Als we dit nalaten en de waarheid als een sociaal construct beschouwen, lopen we als maatschappij het risico op regressie. Het is nota bene dankzij het verlichtingsdenken en met behulp van de rede dat we ons konden bevrijden van eeuwenlang dogmatisch geloof in autoriteiten. De rede, als sterkste pijler van onze huidige beschaving, moet zich principieel altijd baseren op feiten. Alleen dan kunnen we bijgeloof, intolerantie en misbruik van recht en macht effectief bestrijden. Zonder de verlichting had het feminisme überhaupt nooit het licht gezien, laat staan het gelijkheidsbeginsel en de mensenrechten. We zien dit in religieuze stromingen die de verlichting nog niet hebben doorgemaakt, zoals de islam. In Nederland levert moslimfeministe Shirin Musa op dit vlak zeer belangrijk werk. Met haar stichting *Femmes for Freedom* strijdt ze al jarenlang voor de rechten van moslimvrouwen en zet ze zich in tegen eerwraak, kindhuwelijken en polygamie.

Het boek dat u in handen heeft, is een doorwrochte lofzang op seksueel verschil. Niet gestoeld op religieuze dogma's, maar op evenwichtige wetenschappelijke feiten. Na lezing begrijpt u hoe de verschillen tussen man en vrouw middels natuurlijke en seksuele selectie zijn ontstaan. U zal ook inzien dat seksueel verschil geen basis kan zijn voor discriminatie. De biologische wetenschappen reiken net onmisbare inzichten aan voor een beleid dat inzet op gelijke kansen voor iedereen.

De oneindige schoonheid van onze biologische complexiteit dwingt respect af en maakt stil. De schijnveiligheid van dogmatiek lijkt misschien comfortabel, maar zal ons altijd onderwerpen aan krachten buiten ons, die naar willekeur bepalen wat goed of slecht is. Ik ben ervan overtuigd dat we alleen een gelijkwaardige en veilige wereld kunnen creëren als we onze verantwoordelijkheid nemen om onze biologie onder ogen te zien. De natuur is neutraal en kent geen goed of kwaad. Het is de mens die, via redelijk denken, bepaalt wat goed en kwaad is.

*Esther van Fenema,
psychiater en opiniemaker*

Inleiding

Dit boek is een grondig herziene en sterk uitgebreide versie van *Darwin voor dames*, mijn boek uit 2005. De evolutiewetenschappen boekten in de tussentijd immers een enorme vooruitgang. Dat geldt zeker voor de evolutiepsychologie. De bewijzen dat de menselijke geest niet seksueel neutraal is, stapelden zich op. Verrassend genoeg, althans vanuit een klassiek feministisch perspectief, wezen crossculturele studies uit dat veel genderverschillen niet kleiner worden naarmate vrouwen meer vrijheid en kansen krijgen. Sommige worden juist groter. Daartoe behoren verschillen in persoonlijkheid en in studie- en beroepskeuzen. Door veel feministen gekoesterde concepten als stereotypedreiging of zelfvervullende voorspellingen bleken op drijfzand te berusten, net zoals veel andere concepten uit de sociale psychologie. Als je menselijk gedrag bestudeert zonder een sterke, overkoepelende theorie, krijg je gebrekkige of ronduit slechte wetenschap. Je hebt dan immers geen houvast, geen toetssteen om de plausibiliteit van hypothesen te testen. Je weet niet hoe je de vaak uiteenlopende bevindingen van verschillende studies moet interpreteren of hoe de puzzelstukjes in elkaar passen.

De evolutiepsychologie bestudeert onze geest en ons gedrag vanuit een evolutionair perspectief. De discipline ging er de jongste decennia met rasse schreden op vooruit, omdat ze steunt op de metatheorie die alle biologische wetenschappen met elkaar verenigt: Darwins theorie van evolutie door selectie. Net zoals die van andere zoogdiersoorten, werd de psychologie van de mens gevormd door het proces van natuurlijke en seksuele selectie. Als we willen begrijpen waarom mensen denken wat ze denken en doen wat ze doen, kijken we dus best door een evolutionaire bril. Vanuit een ongebreidelde enthousiasme over de enorme verklarende

en voorspellende kracht van de evolutietheorie gingen evolutiepsychologen in de beginjaren van de discipline soms onvoldoende kritisch te werk en pakten ze soms uit met al te simplistische redeneringen. Vandaag is de discipline de kinderschoenen ontgroeid en zijn haar kinderziektes overwonnen. De theorievorming is veel complexer en subtieler, de hypothesen zijn verfijnd en de methodologie is veel strikter. Er is veel meer aandacht voor intermenselijke verschillen en voor de wisselwerking tussen onze geëvolueerde psychologie en de omgeving. De evolutiepsychologie is volwassen geworden. En ze is een blijver.

Hoe reageerde het feminisme? Ik kan alleen maar vaststellen en betreuren dat veel feministen hun afkeer van de biologie nog altijd niet hebben overwonnen. De opmerkelijke vooruitgang van de evolutiepsychologie bracht hen er niet toe om hun intussen volstrekt irrationele bio-aversie te laten varen. Veel feministische onderzoekers drommen nog altijd samen op een eiland waarop de biologie nooit voet aan wal zette en hun geliefde waanideeën volledig buiten schot blijven. Een en ander leidt tot vaak wereldvreemde theorieën en verklaringen die steeds minder met de fors toegenomen wetenschappelijke kennis stroken. Dat veel verschillen in de psychologie en het gedrag van vrouwen en mannen hun oorsprong vinden in de evolutionaire geschiedenis van onze soort, staat intussen vast. Het is dan ook steeds onredelijker en stilaan zelfs belachelijk om te ontkennen dat biologische factoren een belangrijke rol spelen in het ontstaan en de expressie van genders verschillen. Deze feministen voeren een achterhoedegevecht. Ze blaffen, de karavaan van de wetenschap trekt verder.

Dit boek pleit voor een evolutionair geïnformeerd feminisme of, nog veel ruimer, een feminisme dat zijn analyses baseert op alle relevante wetenschappelijke informatie en niet alleen op ideologisch of politiek gewenste bevindingen. Het is bedoeld voor iedereen die belangstelling heeft voor wetenschap, feminisme, de menselijke natuur en genders verschillen. Maar natuurlijk ook voor iedereen die de wereld wil verbeteren, zij het dan op een wetenschappelijk verantwoorde manier.

Dit boek begint met een korte geschiedenis van het feminisme en de verschillende stromingen die in de loop der jaren ontstonden. Het tweede hoofdstuk belicht het wantrouwen van veel feministen tegenover de biologie. Ik ga in op historische en hedendaagse voorbeelden

van vooringenomenheid in de wetenschappen, op de maatschappelijke verankering van wetenschap en op wetenschapsrelativisme. Het derde hoofdstuk gaat over de verdiensten en de problemen van de feministische visies op wetenschap. Moet wetenschap politiek vooruitstrevend zijn? Ik meen van niet en betoog ook dat er niet zoiets als een feministische wetenschap bestaat. Hoofdstuk 4 zoomt in op de evolutionaire basis van sekseverschillen. Ik begin bij Darwin en eindig rond 1970, met de geboorte van de sociobiologie. Ik ga in op de feministische kritieken op Darwins evolutietheorie en de impact van feministische wetenschappers op de biologische theorievorming. Het vijfde hoofdstuk analyseert de bio-aversie van feministen en gaat in op de veronderstelling dat psychoseksuele verschillen tussen mannen en vrouwen vrijwel volledig het resultaat van socialisatie zouden zijn. Waar komt dit denkbeeld vandaan? Is er wetenschappelijk bewijs voor? Ik behandel de voornaamste misvattingen waarop het berust: de valse tweedeling tussen natuur en cultuur, de mythe van het biologisch determinisme en de naturalistische dwaling. Hoofdstuk 6 bespreekt de opkomst van de sociobiologie en de feministische reacties erop. Daarnaast beschrijf ik de wetenschappelijke ontwikkelingen die tot het ontstaan van de evolutiepsychologie leidden. Ik verduidelijk de centrale uitgangspunten van die discipline en onderzoek haar wetenschappelijke houdbaarheid. Hoofdstuk 7 belicht de sekseverschillen in cognitie en sociaal gedrag vanuit een evolutionair perspectief. Hoofdstuk 8 doet hetzelfde met seksualiteit en partnersvoorkeuren.

Het laatste hoofdstuk is een pleidooi voor de integratie van een evolutionair perspectief in het feminisme. Ik onderzoek de feministische paradox: hoe komt het dat de meeste mensen die volledig achter gelijke rechten en kansen voor beide seksen staan zich toch geen feminist willen noemen? Ik betoog dat de biologische ongeletterdheid van de meeste feministen tot een politieke agenda leidde waarin maar weinig vrouwen en mannen zich herkennen. Als feministen echt een maatschappij willen waarin iedereen zich ten volle kan ontplooiën, moeten ze hun bio-aversie overboord gooien. Een biologisch geïnspireerd feminisme of evolutiefeminisme is niet alleen wetenschappelijker, maar zal ook veel meer mensen aanspreken.

1

Over feminisme

Het feminisme heeft alleen maar paradoxen te bieden.

JOAN WALLACH SCOTT (1996)

Wat is feminisme? Op die vraag zijn veel antwoorden mogelijk. Voor sommige feministen gaat het vooral om gelijke rechten en kansen voor beide seksen. Voor anderen gaat het om de ontmanteling van patriarchale machtsstructuren of de celebratie van vrouwelijkheid. Sommigen verwerpen de notie van een vrouwelijk subject als essentialistisch en willen vooral nagaan hoe mannelijkheid en vrouwelijkheid sociaal worden geconstrueerd. Anderen menen dan weer dat feminisme rond individuele keuzevrijheid of zelfexpressie als vrouw draait. De lijst met mogelijke antwoorden is eindeloos.

Het feminisme is vandaag geen eenvormige denkrichting en is dat ook in het verleden nooit geweest. Daar is niets mis mee. Eenvormigheid wijst op de afwezigheid van debat. De verschillende soorten feminisme zijn historisch gegroeid, in wisselwerking met elkaar en in een specifieke socioculturele context. Toch is er iets vreemds met een beweging die zo heterogeen is dat sommige strekkingen helemaal niets met elkaar lijken te delen of zelfs lijnrecht tegenover elkaar staan. Wijst die heterogeniteit op een gezonde diversiteit aan invalshoeken of er is meer aan de hand? Ik denk het laatste. Elk feminisme vertrekt impliciet of expliciet van een bepaald mensbeeld. Zoals we in dit boek zullen zien, is dat mensbeeld vaak meer politiek dan wetenschappelijk geïnspireerd. Het resultaat is een potpourri van standpunten, het ene al wat zinniger dan het andere. Je zou nochtans verwachten dat een beweging die voor een betere positie van vrouwen ijvert betrouwbare, wetenschappelijke informatie over